

Ніна ГОЛУБ,
доктор педагогічних наук,
завідувач лабораторії навчання
української мови Інституту
педагогіки НАПН України

КОМПЕТЕНТІСНЕ НАВЧАННЯ – ЦЕ АКТУАЛЬНО

19 березня цього року в Інституті педагогіки НАПН України пройшло засідання круглого столу з проблем компетентнісного навчання української мови. Крім організаторів заходу – співробітників лабораторії навчання української мови (завідувач – **Голуб Н.Б.**), у ньому взяли участь провідні науковці українських вишів, що працюють у різних галузях педагогічної науки.

На порядок денний були винесені такі питання:

✓ Суть понять «компетенція» – «компетентність», «комунікативна компетенція» – «комунікативна компетентність» і відношення між ними.

✓ Структура комунікативної компетентності як предметної і ключової.

✓ Лексична сполучуваність дієслів і віддієслівних іменників із поняттями «компетенція» і «компетентність» (*формувати – формування; розвивати – розвиток; удосконалювати – удосконалення* і т. ін.).

✓ Вікова градація компетентності.

✓ Місце комунікативної компетентності в ієрархії компетентностей.

✓ Вимірювання рівня сформованості комунікативної компетентності.

У січні цього року вчена рада Інституту педагогіки НАПН України затвердила нову тему наукового дослідження лабораторії навчання української мови: «Формування в учнів 5–7-х класів комунікативної компетентності як ключової і предметної». І хоч проблема компетентнісного навчання вже багато років перебуває в полі зору вчених, говорити про узгодженість позицій і усталеність поняттєвого апарату ще рано. А наукові дослідження повинні починатися саме з цього. Порозуміння в поглядах на проблему сприяє чіткому баченню наукових перспектив і усвідомленню того, якими мають бути способи розв'язання її.

Аналіз наукової літератури дає підстави для висновку: чіткості потребують багато положень. Наприклад:

1. Підходи науковців і практиків щодо поняттєвого апарату, ієрархії компетентностей і відображення їх у державних документах. Ідеться передусім про різнобій щодо кількості ключових компетентностей.

2. Відношення між ключовими поняттями *компетенція* – *компетентність* з метою коректного використання їх у наукових працях, прозорості та ясності пропонованих підходів.

3. Визначення особливостей змісту кожної компетентності на конкретному етапі (початкова, основна, старша і вища школа) навчання й самоосвіти.

4. Лексична сполучуваність ключових термінів компетентнісного навчання.

5. Контроль (вимірювання) рівня сформованості в учня тієї чи тієї компетентності (*компетентний* – *некомпетентний* чи *компетентний* – *недостатньо компетентний* – *некомпетентний* чи інші варіанти).

Відповіді на ці та інші питання і намагалися знайти учасники круглого столу. В обговоренні взяли участь дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії початкової освіти **О.Я.Савченко**; доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української філології Національного університету «Острозька академія»

І.М.Хом'як; доктор педагогічних наук, професор, завідувач лабораторії навчання української мови **Н.Б.Голуб**; доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри філології і лінгводидактики Житомирського державного університету ім. Івана Франка **К.Я.Климова**; кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник **Г.Т.Шелехова**; кандидат педагогічних наук, доцент кафедри практичного мовознавства Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини **Л.І.Мамчур**; кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики навчання мов

Учасники круглого столу

Бердянського державного педагогічного університету **В.А.Нишета**; доктор педагогічних наук, професор Херсонського державного університету **М.І.Пентилок**; кандидат педагогічних наук, доцент кафедри практичного мовознавства Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини **І.А.Кучеренко**.

Підсумком роботи круглого столу стали такі **висновки**:

1.1. Терміни «компетенція» і «компетентність» потрібно використовувати не як синоніми, а як різнорівневі, пов'язані між собою поняття, а саме:

компетенція – це стандартне, нормативне поняття; загальна соціальна норма, взірець; сформульовані й визначені правила; сукупність знань, умінь і навичок, якими учні повинні оволодіти відповідно до чинної програми, освітніх цілей і завдань;

компетентність – особистісний результат навчальної діяльності; практичний досвід успішного використання відповідних знань і вмінь у різних життєвих ситуаціях; індивідуальний досвід реалізації набутих компетенцій; показник того, що учень спромігся реалізувати нагромаджений багаж знань і вмінь з метою досягнення бажаного результату; дієвість застосування здобутих знань і набутих вмінь особистості відповідно до визначених освітніх стандартів; досвід ефективної діяльності (ефективного функціонування) в межах певної компетенції (в певній сфері).

1.2. Для розуміння суті понять компетенція – компетентність і відношень між ними важливо усвідомити таке:

- *компетенції* – це «знання і вміння у певній сфері людської діяльності», а *компетентність* – «якісне застосування компетенцій»;

- *компетенція* і *компетентність* відрізняються наявністю компонентів: якщо поняття *компетенція* має когнітивний та операційно-технологічний складники, то у складі *компетентності*, крім названих, ще є мотиваційний, етичний, соціальний і поведінковий елементи;

- *компетенція* – це норма, досягнення якої може свідчити про діяльнісні можливості учня; *компетентність* – це рівень досягнення цієї норми; результат набуття компетенцій;

- *компетенція* – це перелік нормативно окреслених питань певної галузі, якими учень повинен належним чином володіти; досвід ефективного застосування; *компетенції* мають важливу особливість: на відміну від знань, умінь і навичок, які завжди «зберігаються» в готовому до використання вигляді, компетенція «збирається» лише в момент її реалізації, тобто у відповідь на ситуацію;

- основна відмінність між поняттями *компетенція* і *компетентність* полягає в тому, що перше (*компетенція*) визначається державою, певними установами або окремими особами, які організовують той чи інший вид діяльності, а друге

(*компетентність*) набувається у процесі оволодіння знаннями, уміннями, навичками (компетенціями) і вказує на здатність та нахил індивіда до виконання певного виду діяльності.

1.3. Щодо тлумачення понять *комунікативна компетенція* і *комунікативна компетентність* підтримано такі позиції:

- *комунікативна компетенція* – це «система знань про правила мовної комунікації, її процедуру, етикет, ритуал, що відображає взаємодію інтелектуального, соціального й вербального у поведінці комуніканта» (Д.Хаймз); «сукупність знань про спілкування, умінь і навичок, потрібних для сприймання чужих і побудови власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам і ситуаціям спілкування» (С.Омельчук); сукупність знань із мови, мовленнєвих умінь і навичок, потрібних для успішного розв'язання життєво важливих завдань у процесі комунікації.

- *комунікативна компетентність* – це практичний досвід успішного використання мови і мовлення (знань, умінь і навичок) у різних життєвих ситуаціях; індивідуальний досвід реалізації мовних і мовленнєвих знань, умінь та навичок у різних життєвих ситуаціях; дієвий досвід реалізації нагромаджених знань, умінь і навичок із мови й мовлення у процесі комунікації з метою досягнення бажаних результатів; досвід ефективної мовної і мовленнєвої діяльності у процесі пізнання й комунікації.

2. Щодо структури комунікативної компетентності як предметної і ключової, то за основу погоджено взяти варіант, що його запропонували співробітники лабораторії навчання української мови:

3. Відповідно до значення термінів, зі словом *компетенція* доцільно поєднувати дієслова визначати, формулювати, структурувати, освоювати, орієнтувати, а зі словом *компетентність* – формувати, розвивати, удосконалювати, набувати, виявляти, демонструвати.

4. У процесі обговорення вікової градації компетентності погоджено такий підхід:

- КК дітей дошкільного віку – **елементарний рівень КК**;

- КК учнів початкової школи – **початковий рівень КК**;

- КК учнів основної школи – **базовий рівень КК**;

- КК учнів старшої школи – **загальноосвітній рівень КК**;

- КК студентів коледжів та вишів – **професійний рівень КК**;

- КК дорослої людини, професіонала – **майстерний рівень КК**.

5. Вважати за доцільне виділення комунікативної компетентності у складі кожної групи тривірневої ієрархії компетентностей: предметної (для української мови), загальнопредметної і професійної.

Комунікативна компетентність (предметна)				
Компетентності	Цінності	Мотиви	Характеристики	Досвід
1) мовна (її субкомпетентності – орфоепічна, акцентуаційна; лексична, фразеологічна; правописна; морфологічна; синтаксична); 2) мовленнєва (її субкомпетентності: текстотворча, жанрова; аудіювання, читацька); 3) соціокультурна; 4) діяльнісна (її субкомпетентності – стилістична; тактична і стратегічна)	Розуміння цінностей: 1) <i>освіти</i> ; 2) <i>родини</i> ; 3) <i>Батьківщини</i>	ґрунтуються на потребах: 1) <i>мати добру освіту</i> ; 2) <i>взаємодіяти з учителем і учнями</i> ; 3) <i>відчувати турботу й підтримку</i> ; 4) <i>утвердитися в колективі та ін., виявляти інтерес до предмета навчання</i>	1) активність; 2) допитливість; 3) кмітливість; 4) наполегливість; 5) персональна відповідальність; 6) самостійність та ін.	1) участь у публічному обговоренні; 2) участь у конкурсах, змаганнях з мови; 3) публічний виступ; 4) участь у навчальних проєктах; 5) налагодження стосунків тощо
Комунікативна компетентність (ключова)				
Компетентності	Цінності	Мотиви	Характеристики	Досвід
1) предметна (немовна); 2) мовна; 3) мовленнєва; 4) соціокультурна; 5) прагматична	1) загальнолюдські; 2) національні; 3) родинні; 4) особистісні та ін.	ґрунтуються на потребах: 1) <i>самоактуалізації</i> ; 2) <i>пізнання</i> ; 3) <i>поваги</i> 4) <i>гармонії у стосунках</i> ; 5) <i>утвердження в нових ролях</i> та ін.	1) ініціативність; 2) цілеспрямованість; 3) відповідальність; 4) здатність самостійно приймати рішення; 5) творчість; 6) упевненість; 7) критичність і самокритичність; 8) здатність працювати в команді та ін.	1) утілення на практиці ідей; 2) захист спільного проєкту; 3) публічні виступи; 4) розв'язання нових завдань; 5) участь у громадському житті; 6) освоєння нових соціальних ролей тощо
Емоційний і поведінковий	Ціннісно-смысловий	Особистісний		Емоційний і поведінковий

6. Стосовно питання вимірювання рівня сформованості комунікативної компетентності, то за основу вирішено взяти підхід, що його запропонувала Г.Т.Шелехова.

Зокрема, у програмах навчальні досягнення слід конкретизувати за допомогою таких ключових слів, які відображають пізнавальну діяльність учнів на різних рівнях:

- *початковий рівень, розпізнавання* (учень називає, наводить приклади, описує);
- *середній рівень, розуміння* (учень розрізняє, ілюструє, називає правила, визначення);
- *достатній рівень, уміння й навички* (учень пояснює, характеризує, класифікує, використовує, робить висновки);
- *високий рівень, перенесення знань* (учень обґрунтовує, аналізує, прогнозує, встановлює зв'язки, висловлює судження, оцінює).

На думку багатьох учених, зміни в системі оцінювання навчальних результатів – основна відмінність компетентнісного підходу від традиційного. До уваги варто взяти таке:

- *Об'єкт оцінювання.* За традиційного підходу об'єктами оцінювання є предметні знання і вміння. *Компетентнісний підхід* передбачає оцінювання більш складних і досі не бачених результатів – компетентностей.

- *Критерії оцінювання.* Традиційно оцінювання здійснюється на основі одного з двох підходів:

1) *суб'єктивного оцінювання* вчителем якості відповіді учня чи виконаної роботи, що здійснювалася методом порівняння з певним еталоном, який є в голові вчителя, а часто й зі скидкою на розумові здібності учня; 2) *механічної кількісної процедури*, коли оцінка визначається через кількість допущених помилок у диктанті, переказі, тестах.

Обидва варіанти оцінювання виявляються в умовах компетентнісного підходу недостатніми. Тут потрібний набір об'єктивних і водночас якісних критеріїв, тобто так зване *критеріальне оцінювання*.

Критерії – це об'єктивні показники вираженості, наприклад, знань, умінь, компетентностей, які виявляються через спостереження за перебігом виконання завдання чи через аналіз представленого результату.

Критерії можуть бути прив'язані до певних рівнів виявлення компетенції, наприклад, низький, середній, високий, тоді оцінювання стає *критеріально-рівневим*.

Звісно, робота одного круглого столу не вичерпує всіх проблем, що потребують з'ясування й розв'язання, однак результати цієї зустрічі важливі й корисні для всіх, хто цікавиться станом і перспективами української лінгводидактики. Учасники круглого столу запрошують науковців і вчителів до участі в обговоренні цих та інших важливих питань, пов'язаних із компетентнісним підходом до навчання української мови.

КАЛЕНДАР ПАМ'ЯТНИХ ДАТ НА 2012 РІК**Друге півріччя****Липень**

- 2** – 90 років від дня народження Дмитра Затонського (1922–2009), українського літературознавця, критика.
- 8** – День родини.
- 15** – 80 років від дня народження Миколи Пилинського (1932–1997), українського мовознавця, педагога.
- 17** – 100 років від дня народження Петра Інгульського (1912–1976), українського письменника, публіциста.
- 19** – 160 років від дня народження Володимира Науменка (1852–1919), українського історика літератури, філолога, етнографа, журналіста, громадсько-політичного діяча, педагога.
- 22** – 130 років від дня народження Ярослава Гординського (1882–1939), українського історика літератури, філолога, письменника.
- 23** – 380 років із дня смерті Памва Беринди (світське ім'я – Павло) (між 1555–1560 – 1632), українського педагога, письменника, лексикографа, друкаря, гравера.
- 28** – День рівноапостольного князя Володимира Великого – хрестителя Київської Русі.
– День хрещення Київської Русі-України.

Серпень

- 16** – 160 років від дня народження Миколи Дашкевича (1852–1908), російського та українського літературознавця, історика, фольклориста.
- 19** – 110 років від дня народження Олеся Донченка (1902–1954), українського письменника.
- 23** – День Державного Прапора України.
- 24** – День Незалежності України (1991).
- 25** – 120 років від дня народження Степана Тудора (1892–1941), українського письменника, літературознавця, громадського діяча.
- 27** – 110 років від дня народження Юрія Яновського (1902–1954), українського письменника.
- 30** – 90 років від дня народження Павла Глазового (1922–2004), українського поета.

Вересень

- 1** – День знань.
- 8** – Міжнародний день письменності.
- 11** – 100 років від дня народження Дмитра Ткача (1912–1993), українського письменника.
- 20** – 120 років від дня народження Михайла Новицького (1892–1964), українського літературознавця.
- 26** – Європейський день мов. Свято відзначається щорічно, починаючи з 2001 р. за ініціативою Ради Європи.
- 30** – Всеукраїнський день бібліотек.

Жовтень

- 5** – 125 років від дня народження Олекси Сиявського (1887–1937), українського мовознавця.
- 7** – День учителя.
- 16** – 175 років від дня народження Олександра Митрака (1837–1913), українського письменника, фольклориста, етнографа, лексикографа.
- 20** – 170 років від дня народження Якова Демченка (1842–1912), українського фольклориста, публіциста.

Листопад

- 9** – День преподобного Нестора-літописця Київського.
– День української писемності та мови.
– 140 років від дня народження Богдана Лепкого (1872–1941), українського письменника, педагога, перекладача, літературознавця, художника.
- 15** – 100 років від дня народження Андрія Малишка (1912–1970), українського поета.
- 22** – День Свободи.
- 24** – День пам'яті жертв голодомору.

Грудень

- 3** – 290 років від дня народження Григорія Сковороди (1722–1794), українського просвітителя-гуманіста, філософа, поета, музиканта.
- 6** – День Збройних сил України.
- 18** – 120 років від дня народження Миколи Куліша (1892–1937), українського драматурга.